

Αθανασίου Γ.Βουδούρη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΡΟΥΣΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Προλογίζει ο ιστορικός - δικηγόρος Γεώργιος Χ. Χιονίδης

Εκδοση του Εκπολιτιστικού Μορφωτικού Συλλόγου Φυτειάς (Ε.Μ.Σ.Φ)

Φυτειά 2007

Αθανασίου Γ. Βουδούρη

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΡΟΥΣΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΝΑΟΥ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ**

ΠΡΟΛΟΓΙΖΕΙ

ο ιστορικός – δικηγόρος Γεώργιος Χ. Χιονίδης

**ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΥΤΕΙΑΣ
(Ε.Μ.Σ.Φ.)**

**Με την ευγενική χορηγία της
Τοπικής Ένωσης Δήμων & Κοινοτήτων (ΤΕΔΚ) Νομού Ημαθίας**

Φυτειά 2007

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο εκμετάλλευση του παρόντος έργου, στο σύνολό του ή τμηματικά, χωρίς την έγγραφη άδεια του συγγραφέα, με βάση τις διατάξεις του Ν. 2121/1993 (περί πνευματικών δικαιωμάτων) και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης – Παρισίου που κυρώθηκε με τον Ν. 100/1975.

Συγγραφέας : Αθανάσιος Γ. Βουδούρης

Τίτλος : Ιστορία του χωριού Μαρούσια Ημαθίας και του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Νικολάου.

Εκδότης : Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Φυτειάς (Ε.Μ.Σ.Φ.). Με την ευγενική χορηγία της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων (Τ.Ε.Δ.Κ.) Νομού Ημαθίας.

Εξώφυλλο : Ηλιοβασίλεμα στη Μαρούσια. Φωτογραφία – Επεξεργασία Χριστόφορος Τριανταφυλλίδης.

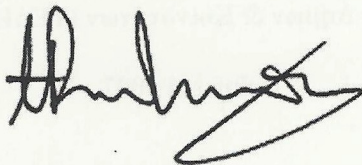
Φωτογράφιση : Θεόδωρος Κ. Δημοσθένους, Νικόλαος Γ. Βουδούρης.

Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία : Ν. Καραμανλίδης & ΣΙΑ Ο. Ε. Νέα Νικομήδεια Ημαθίας. Τηλ.: 23310 – 90234, 90339.

Copyright : Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Φυτειά Ημαθίας, Τ. Κ. 59100, Τ. Θ. 149. Τηλ.: 23310 – 27026, 22270, 6972549557.

I. S. B. N. : 978 – 960 – 89914 – 0 – 8

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα :

Στη σύζυγό μου Μαρία
και στις κόρες μας
Ευδοκία - Φιλαρέτη
& Σταυρούλα - Φιλοθέη

– ΜΑΡΟΥΣΙΑ –

Σαν στέμμα πολυποίκιλο
 στον Βερμίου τη ράχη
 στολίδι ποθεινότατο
 σου Μίδα την αυλή,
 φαντάζεις δώρο ουράνιο
 Αρτέμιδος παλάτι
 και του Αϊ – Νικόλα σου
 πολύτιμο θρονί.

Πόσοι καημοί πνιγήκανε
 στα δροσερά νερά σου ;
 και πόσοι πόνοι θέριεψαν
 στις φωτεινές πλαγιές ;
 πόσες θυσίες έκαναν
 τα δύσμοιρα παιδιά σου
 για να σε αναστήσουνε
 από στάχτες και φωτιές ;

Αιώνες τώρα αγέρωχη
 γη Μακεδόνων, ηρώων μάνα
 του Καρατάσου οχύρωμα
 των ανταρτών φωλιά,
 στην Παναγία τη Δοβρά
 το είχαν κάνει τάμα
 μη σε ξαναतिकοίσουνε
 χωρίς τη λευτεριά.

Το τάμα έγινε φωτιά
 και η φωτιά μαχαίρι,
 κι ο Γούμενος ευλόγησε
 τ' άρματα στη Δοβρά,
 μήτε πέτρα δεν άφησε
 του Εμπού – Λουμπούτ τ' ασκέρι
 στο πέρασμά του σκόρπισε
 αίμα και συμφορά.

Μα μέσα απ' τα συντρίμμια σου
νέοι βλαστοί φυτρώσαν
και στις πλαγιές σου ακούστηκε
και πάλι μουσική
για να θυμίζουν στον εχθρό
πως δεν το λησμονούσαν
τούτη η γη αιώνια
θα μένει ελληνική.

Αθανάσιος Γ. Βουδούρης

Φυτειά, 4/7/2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1) Βραχυγραφίες – Συντομογραφίες	8
2) Χαιρετισμός του προέδρου της Τ.Ε.Δ.Κ.	11
3) Προλογικό σημείωμα του εκδότη	13
4) Πρόλογος του ιστορικού – δικηγόρου Γεωργίου Χ. Χιονίδη	15
5) Προλεγόμενα του συγγραφέα	17
6) Το χωριό Μαρούσια	19
7) Η περιοχή της Μαρούσιας κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα	40
8) Η Μαρούσια μετά από την απελευθέρωση	45
9) Τα δάση και τα κτήματα της Μαρούσιας	54
10) Διεκδίκηση του δικαιώματος διαχειρίσεως των δασών και της περιουσίας του ιερού ναού αγίου Νικολάου Μαρούσιας από Βεροιείς	60
11) Προσωπογραφία	
Α) Οι τρεις επιτύμβιοι σταυροί	67
Β) Μαρουσιώτες μετά την καταστροφή του 1822	70
Γ) Πιστοποιητικά γεννήσεως – βαπτίσεως κατοίκων της συνοικίας Μαρούσια του Σελίου (1914)	73
Δ) Προσωπογραφικοί πίνακες 16 ^{ος} – 20 ^{ος} αιώνας	81
12) Ο μεταβυζαντινός ιερός ναός του αγίου Νικολάου Μαρούσιας	86
13) Επιγραφές	94
14) Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού	97
15) Παράρτημα	
Α) Εικόνες	107
Β) Δημοσιεύματα τοπικών εφημεριδών για τη Μαρούσια (Επιλογή)	127
16) Βιβλιογραφία	
Α) Πηγές	133
Β) Βοηθήματα	136
17) Ευρετήρια και Πίνακες	147

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

α/α, αυξ. αρ. : Αύξων αριθμός
 αγ. : Άγιος, αγία
 αι. : Αιώνας
 αρ. καταγρ. : Αριθμός καταγραφής
 αρ. πρωτ. : Αριθμός πρωτοκόλλου
 αρ. φ. : Αριθμός φύλλου
 βλ. : Βλέπε
 δραχ. : Δραχμή
 εικ. : Εικόνα
 εκ. : Εκατοστό
 κ.ά. : Και άλλα
 κ. ε. : Και εξής
 λ. φ. : Λυτά φύλλα
 μ. : Μέτρο
 ό. π. : Όπως προηγουμένως
 πίν. : Πίνακας
 Προ. : Πρόαξη
 προβλ. : Παράβαλε
 σ. : Σελίδα
 σσ. : Σελίδες
 τ. : Τόμος
 τ. λ. : Τούρκικες λίρες
 τχ. : Τεύχος
 υπ. : Υπογραφή
 φ. : φύλλο
 χλμ. : Χιλιόμετρο
 χ/φ : Χειρόγραφο
 vol. : Volume

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α. Α. Γ. Β. : Αρχείο Αθανασίου Γεωργίου Βουδούρη
 Α. Β. Ε. : Αριθμός Βιβλίου Εισαγωγής
 Α. Δ. Β. : Αρχείο Δασαρχείου Βεροίας
 Α. Ε. Ε. : Αριθμός Ειδικού Ευρετηρίου
 Α. Ε. Μ. Σ. Φ. : Αρχείο Εκπολιτιστικού Μορφωτικού Συλλόγου Φυτειάς
 Α. Ι. Β. : Αρχείο Ιεροδικείου Βεροίας
 Α. Ι. Ν. Α. Α. Β. : Αρχείο Ιερού Ναού Αγίου Αντωνίου Βεροίας
 Α. Ι. Ν. Α. Ν. Φ. : Αρχείο Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Φυτειάς
 Α. Ι. Σ. Ε. Ε. : Αρχείο Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος

- A. M. A. B. : Αρχαία Μακεδονικού Αγώνα περιοχής Βερμίου
A. M. B. N. K. : Αρχαίο Μητροπόλεως Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας
A. M. Θ. : Αρχαίο Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης
A. Π. Δ. Π. : Αρχαίο Παύλου Δημητρίου Πυρινού
A. Π. Θ. : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
A. Σ. Φ. Β. : Αρχαίο Συλλόγου Φυτειωτών (Βεροίας)
Γ. Α. Κ. : Γενικά Αρχαία του Κράτους
Γ. Ε. Σ. : Γενικό Επιτελείο Στρατού
Δ. Σ. : Διοικητικό Συμβούλιο
Ε. Ι. Ε. : Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
Ε. Μ. Σ. Φ. : Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Φυτειάς
Ε. Σ. Φ. : Εκκλησιαστικό Συμβούλιο Φυτειάς
Ι. Α. Β. : Ιστορικό Αρχαίο Βεροίας
Ι. Λ. Ε. Γ. Φ. : Ιστορική & Λαογραφική Εταιρεία Γιαννιτών «Ο Φίλιππος»
Ι. Μ. Χ. Α. : Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου
Ι. Σ. : Ιδιωτική Συλλογή
Κ. Ε. Ε. : Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών
Κ. Ν. Ε. : Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών
Κ. Σ. : Κοινοτικό Συμβούλιο – Κοινοτικός Σύμβουλος
Ο. Π. Σ. Ν. Η. : Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Νομού Ημαθίας
Π. Μ. Κ. Ι. : Πηγές και Μελέτες της Κυπριακής Ιστορίας
Τ. Ε. Δ. Κ. : Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων
Φ. Ι. ΛΟ. Σ. : Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος
Χ. Ε. Ο. Β. : Χριστιανική Ένωση Ορθοδόξων Βεροίας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Το 1822 ένας φοβερός χαλασμός αφάνισε δεκάδες οικισμούς στις πλαγιές του Βερμίου και της ευρύτερης περιοχής.

Απ' τα περισσότερα χωριά που καταστράφηκαν δεν έχουν μείνει πια ούτε καν τα ερείπια, ενσωματώθηκαν στο βουνό, κρύφτηκαν κάτω απ' την πυκνή βλάστηση, έσβησαν με το πέραςμα του χρόνου.

Λίγα χωριά στάθηκαν πιο «τυχερά»: οι απόγονοι των παλιών κατοίκων τους, μέσα από αλληλοδιάδοχες διηγήσεις, που φτάνουν μέχρι τις μέρες μας, διατήρησαν ζωντανές τις μνήμες της απώτερης κοινής καταγωγής τους και, μέσα από διάφορες εκδηλώσεις, κράτησαν τους δεσμούς τους με τον τόπο τους.

Η Μαρούσια, εκτός απ' αυτή την τύχη, είχε και την ευλογία να ταυτιστεί με την διασωθείσα Εκκλησία του Αγίου Νικολάου.

Όμως, για το χωριό και για την Εκκλησία, όλ' αυτά τα χρόνια, δεν υπήρχαν παρά σκόρπιες πληροφορίες, σποραδικές αναφορές, διάσπαρτες ειδήσεις, γραπτοί υπαινηγμοί και, κυρίως προφορικές παραδόσεις.

Όλ' αυτά τα «στοιχεία» συγκεντρώθηκαν, συσχετίστηκαν, τεκμηριώθηκαν και καταστρώθηκαν σε μια γοητευτική ιστορία από τον φιλόπονο ερευνητή κ. Αθανάσιο Γ. Βουδούρη, που εργάστηκε με υπομονή μεγάλη και με ακόμη μεγαλύτερη αγάπη γι αυτόν τον μαρτυρικό τόπο.

Απ' την ίδια στιγμή, για τον τόπο και την ιστορία, κινούμενος ο Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Φυτειάς ανέλαβε την πρωτοβουλία της έκδοσης αυτού του έργου.

Αναγνωρίζοντας και τιμώντας την προσφορά και του Συγγραφέα και του Συλλόγου, η ΤΕΔΚ Ν. Ημαθίας με τις μικρές δυνάμεις της, δεν πράττει παρά το αυτονόητο: υποστηρίζει ολόθερμα κι ενισχύει (πιο πολύ συμβολικά) την προσπάθειά τους με την ευχή και την προσδοκία της ανάλογης συνέχειας, ώστε να φωτιστούν και άλλες πτυχές της τοπικής μας ιστορίας.

Ο Πρόεδρος της ΤΕΔΚ Ν. Ημαθίας
Κώστας Καρέλης
Δήμαρχος Μελίκης

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του εκδότη

Το Νοέμβριο του 1981, ιδρύθηκε ο Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Φυτειάς, με έδρα του το χωριό Φυτειά Ημαθίας. Μία ομάδα νέων ανθρώπων με αγάπη για τον πολιτισμό και την παράδοση αποφάσισαν και ίδρυσαν το Σύλλογο αυτό.

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε έχοντας ως σκοπό του την μορφωτική, πνευματική, πολιτιστική, ηθική και ψυχαγωγική ανάπτυξη των μελών του και των κατοίκων της Φυτειάς. Επίσης, ξεκίνησε τη λειτουργία του ευελπιστώντας να προσφέρει δημιουργική απασχόληση για τους νέους, να διαφυλάξει τα ήθη και τα έθιμα του χωριού, να διατηρεί και να αναβιώνει με κάθε ευκαιρία μνήμες και γεγονότα που διατηρούν ζωντανή και άσβεστη την ιστορική και λαογραφική πορεία του χωριού. Με το πέρασμα του χρόνου, εξελίχθηκε σε έναν πυρήνα νεανικής δημιουργικότητας.

Στις μέρες μας, συνεχίζει να διατηρεί ισχυρή την παρουσία του και να ξεχωρίζει πρωτοστατώντας σε όλα τα πολιτιστικά δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στη Φυτειά.

Στο πλαίσιο της προσπάθειάς του με σκοπό τη διατήρηση, αναμόρφωση και βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής της Φυτειάς και της πολιτιστικής αξιοποίησης των φυσικών τοπίων, προχώρησε έκδοση ενός πραγματικού θησαυρού.

Ο Ε. Μ. Σ. Φ., μαζί με τον θεολόγο – ιστορικό ερευνητή κ. Αθανάσιο Γ. Βουδούρη, βρίσκονται στην ευχάριστη θέση να παρουσιάσουν στο αναγνωστικό κοινό ένα συγγραφικό έργο – ταξίδι, για την ιστορία της περιοχής της Μαρούσιας και του ιερού ναού του αγίου Νικολάου, μέσα στα χρόνια που πέρασαν και στα γεγονότα που τα σημάδεψαν.

Ο Σύλλογος, αποφάσισε την πραγματοποίηση και ενίσχυση της παρούσας ιστορικής έρευνας φιλοδοξώντας να αναδείξει μια περιοχή στενά συνδεδεμένη με τις ρίζες, τον τόπο, την καταγωγή και την ιστορία μας. Μια περιοχή η οποία σε μικρή απόσταση από τη Φυτειά, τόσο στο παρελθόν όσο και στις μέρες μας, έχει φιλοξενήσει συγχωριανούς, οδοιπόρους, επισκέπτες και περαστικούς μέσα στο μαγευτικά καταπράσινο τοπίο της. Η περιοχή της Μαρούσιας θεωρείται για όλους εμάς και τους συγχωριανούς μας ένας τόπος αδιαίρετος και ενιαίος με την ιστορική και γεωγραφική έκταση του χωριού μας. Η απaráμιλλη φυσική ομορφιά της περιοχής και ο ιερός ναός του αγίου Νικολάου, που αποτελεί για εμάς προσκύνημα ξεχωριστό, γίνεται συχνά προορισμός και χώρος φιλοξενίας και κατάνυξης.

Ως φορέας πολιτισμού, ο Σύλλογος του χωριού μας, ευελπιστεί μέσα από το παρόν έργο να επαναφέρει μνήμες που μένουν πάντα ζωντανές από το μακρινό παρελθόν και αναμνήσεις και στιγμές από τα πρόσφατα χρόνια που μας κάνουν

όλους συνταξιδιώτες με εξαιρετικό προορισμό τη Μαρούσια.

Κλείνοντας, επιθυμούμε να εκφράσουμε ιδιαίτερες ευχαριστίες στον άνθρωπο που εμπνεύστηκε το έργο αυτό, κ. Αθανάσιο Βουδούρη. Με υπομονή και εντατική έρευνα, συνέλεξε όλες τις πληροφορίες, έχοντας ως σύμμαχό του το πηγαίο ταλέντο και το μεράκι του, χάρισε σε όλους εμάς την ιστορική αυτή αναδρομή για την περιοχή της Μαρούσιας. Η επιμονή, η θέληση και η σε βάθος έρευνά δικαιώνουν το εξαιρετικό αποτέλεσμα. Ευχαριστούμε πολύ.

Με εκτίμηση
Εκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Φυτειάς

Φυτειά, 30. 5. 2007

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Του ιστορικού – δικηγόρου Γεωργίου Χ. Χιονίδη

1. Νέος ιστορικός, που διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Πελοποννήσου, ο Ορέστης Καραβάς, έγραψε τελευταία,¹ ότι: «Οι μικροί τόποι χρειάζονται μεγάλες πρωτοβουλίες για ν' αποσκορακίσουν τη λήθη».

Έτσι, και στην περίπτωση του άλλοτε ακμαίου χωριού «Μαρούσια» του Βερμίου, επιβεβαιώνεται η προαναφερθείσα άποψη, κατά κυριολεξία, διότι έχει επέλθει ήδη η λήθη. Και μονάχα το τοπωνύμιο, ως βοσκοτόπος πλέον, διατηρείται και αναφέρεται μεταξύ των κτηνοτρόφων ή (αναφέρεται) κάπου – κάπου στις συζητήσεις λίγων κατοίκων της Βέροιας, των οποίων η καταγωγή (προγόνων τους) είναι από εκείνον τον, παλιόν, Οικισμόν. Λιγότερα στοιχεία υπάρχουν σε έγγραφα και αρκετά, αναλογικά και σχετικά, με τη μορφή μνημείων (εκκλησίας, ταφοπλακών κ.τ.λ.).

Νομίζω, ότι δεν πρέπει να εκληφθεί ως πρωτοφανής και μοναδική περίπτωση η λιθοποίηση και συνεπώς και η ληθο-ποίηση (ας μου συγχωρηθεί αυτός ο νεολογισμός) του αξιόλογου – όπως αποδεικνύει ήδη ο Αθανάσιος Γ. Βουδούρης – χωριού Μαρούσια. Όπως μνημονεύει ρητώς και ο ίδιος, είναι πάμπολλα τα χωριά και των περιοχών της Βέροιας και της Νάουσας, που εξαφανίστηκαν κυριολεκτικώς «από του προσώπου της (αιματοβαμμένης τούτης) γης», ιδιαίτερα λόγω της έκρυθμης καταστάσεως, κυρίως κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} και το πρώτο (μισό) του 19^{ου} αιώνα, συνεπεία των επαναστατικών κινήματων των ραγιαδών κατά των Τούρκων και των Αλβανών (Τουρκαλβανών).

2. Γι' αυτό, ήταν στις προθέσεις μου, εδώ και μισόν αιώνα, να ασχοληθώ και με την εξιστόρηση των τυχόν των εξαφανισθέντων χωριών (όπως, εκτός της Μαρούσιας, του χωριού Δοβρά, του Διχαλευριού, των δύο χωριών του Αγίου Γιάννη κ.ά.). Άλλο είναι η πρόθεση όμως κι άλλο η πραγματοποίησή της ...

Συνεπώς, είναι μεγάλη και πολλή η χαρά μου, διότι ένας νέος, αλλά εύελπς (σύντομα, δε, και δόκιμος) επιστήμονας, ο συγγραφέας της «ανά χείρας» μελέτης, υλοποίησε, μερικώς έστω, το σχέδιό μου.

3. Είναι αυτονόητη η χρησιμότητα παρόμοιων έργων, εξιστορήσεως του παρελθόντος, έστω και ενός χωριού (ακόμη και ενός μνημείου), διότι η κριτική αξιολόγηση των όποιων στοιχείων (πάντοτε, άλλωστε, υπάρχει η δυνατότητα μίας νέας, δεύτερης εκδόσεως της εργασίας «επηυξημένης και βελτιωμένης»), για έναν Οικισμόν, μπορεί να οδηγήσει ύστερα σε μία γενικότερη συγκέντρωση πληροφοριών και συμπερασμάτων για την ευρύτερη περιοχή. Και τούτο και διότι δεν υπήρξαν χωριά – πόλεις – νησιά – κράτη περίκλειστα, τελείως απομονωμένα κι ας ήταν (σ'

¹Βλ. στο περιοδικό «Βιβλιοθήκη», ένθετο της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία», τεύχος της 10. 11. 2006, σ. 31.

εκείνους τους αιώνες) περιορισμένα τα μέσα συγκοινωνίας – επικοινωνίας. Τα γεγονότα (ιστορικά, κοινωνικά κ.τ.λ.) δεν διαφοροποιούνταν και τότε. Υπήρχε ήδη κοινή τύχη των ανθρώπων ενός χωριού ή ενός μεγαλύτερου χώρου ...

4. Ο κ. Θανάσης Βουδούρης υπήρξε επιμελής, σαν μέλισσα : Συγκέντρωσε, με επιμονή και υπομονή, όλα τα προσιτά στοιχεία, ακόμα και δημοσιεύματα του τοπικού Τύπου (χαίρομαι δε, επειδή η σχετική υπόδειξή μου εστέφθη τελικώς από επιτυχία, μετά επανειλημμένες προσπάθειές του και ορθώς αποθησαύρισε τούτα, στο «Παράρτημα»). Όλα αυτά τα αξιοποίησε κριτικά, με επιτυχία.

Κατόρθωσε, λοιπόν, ανάλογα με τις δυνατότητες, που υπήρχαν, να μας χαρίσει μια αρκετά ενημερωτική μονογραφία. Τα τουρκικά Αρχεία, της Βέροιας, της Κωνσταντινουπόλεως κ. ά. κρύβουν, ασφαλώς, κι άλλες μαρτυρίες, γιατί όχι και τα ελληνικά.

Του οφείλονται, συνεπώς, συγχαρητήρια, γιατί συνέλαβε και υλοποίησε επιτυχώς το σχέδιο της συγγραφής και της εκδόσεώς της ...

Βέροια, 4 . 12 . 2006

Γιώργος Χ. Χιονίδης

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ του συγγραφέα

Γεννήθηκα και μεγάλωσα σε ένα μικρό, αλλά συνάμα από τα ομορφότερα χωριά του Βερμίου, τη Φυτειά Ημαθίας, στην οποία υπάγεται σήμερα, ως εξωκκλήσι, ο παλαιός ναός του αγίου Νικολάου Μαρούσιας. Η Μαρούσια, ως τοποθεσία πλέον, αποτελεί έναν από τους οικειούς και αγαπημένους τόπους των παιδικών μου χρόνων. Πολλές από τις παιδικές μου αναμνήσεις, συνδέονται τόσο με την όμορφη περιοχή του παλαιού χωριού, όσο και με τον μεταβυζαντινό ναό του αγίου Νικολάου, ο οποίος, παρά τα 300 περίπου χρόνια του, παραμένει ακόμη αγέρωχος και επιβλητικός στην περιοχή, για να μας θυμίζει ότι κάποτε ο τόπος εκείνος έσφυζε από ζωή. Συνάμα, έχω την πεποίθηση, ότι η διάσωση και διάδοση της ιστορίας του άλλοτε ακμαίου χωριού της Μαρούσιας, θα αποτελέσει ελάχιστο φόρο τιμής σε όλους εκείνους που έζησαν, μόχθησαν, πολέμησαν, εργάστηκαν και πόνεσαν γι' αυτόν τον τόπο.

Από τα πρώτα μου χρόνια, οι παραδόσεις και η ιστορία του τόπου μου, αποτέλεσαν σημαντικό μέρος της καθημερινότητάς μου. Σ' αυτό, συνέβαλε φυσικά η οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον του χωριού μου, αλλά κυρίως και πρωτίστως ο παππούς μου, ο μακαριστός π. Αθανάσιος Αν. Μαρμαράς, ο οποίος αν και δεν είχε την τύχη να συνεχίσει τις σπουδές του πέρα από το Δημοτικό σχολείο, ήταν άνθρωπος του πνεύματος και φίλος της μελέτης της τοπικής μας ιστορίας. Η αγάπη του αυτή είχε ως αποτέλεσμα να διασώσει, κυρίως σε χειρόγραφες σημειώσεις, αρκετά στοιχεία που αφορούν την τοπική ιστορία της Φυτειάς και της ευρύτερης περιοχής της, τα οποία κληρονόμησα ως παρακαταθήκη, αισθανόμενος την υποχρέωση της αξιοποίησής τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Δυστυχώς, όσο ο π. Αθανάσιος βρισκόταν στη ζωή, δεν μπορούσα να αντιληφθώ πλήρως το πόσο τυχερός ήμουν μεγαλώνοντας με έναν τόσο σπουδαίο άνθρωπο. Σήμερα, όμως, μπορώ να πω με βεβαιότητα ότι σ' αυτόν χρωστώ πολλά, μεταξύ των οποίων είναι και η αγάπη μου για την τοπική ιστορία της περιοχής μας.

Στην πορεία της ζωής μου, πολλοί ήταν επίσης οι άνθρωποι και οι παράγοντες που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του αισθήματος της αγάπης αυτής. Αφορμή για την πρώτη μου γνωριμία με την ιστορία της ευρύτερης περιοχής του Νομού Ημαθίας, αποτέλεσαν τα βιβλία του ιστορικού της Βέροιας κ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, καθώς και πολλών άλλων τοπικών ιστορικών ερευνητών. Σήμερα, αισθάνομαι ιδιαίτερα ευτυχής διότι ένας από τους πρώτους μου δασκάλους,² δέχθηκε με χαρά να

²Ο όρος δάσκαλος, όπως έχω δηλώσει και παλαιότερα, δεν αποτελεί σχήμα λόγου. Βλ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, "Η αρχοντική οικογένεια της Βέροιας των Μπικέλλα – Βικέλα, Το νέο βιβλίο του ιστορικού της Βέροιας Γεωργίου Χ. Χιονίδη", *Εφημερίδες «Επίκαιρα»* (22 Ιανουαρίου 2007) 2 – 3, *«Κεντρί»* (22 Ιανουαρίου 2007) 15, *«Μακεδονική»* (23 Ιανουαρίου 2007) 9.

προλογίσει το πρώτο μου αυτοτελές έργο. Για τον λόγο αυτό, του οφείλω θερμές ευχαριστίες και απέραντη ευγνωμοσύνη. Ευχαριστίες, επίσης, του οφείλονται για τις πολύτιμες υποδείξεις και παρατηρήσεις του, οι οποίες συνέβαλαν στην αρτιότερη και κατά το δυνατόν πληρέστερη καταγραφή της ιστορίας της Μαρούσιας.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην έρευνα και στην έκδοση της μελέτης αυτής, τη σύζυγό μου Μαρία, τη γιαγιά μου πρεσβυτέρα Αικατερίνη, τους γονείς μου Γεώργιο και Ρούλα, τα αδέρφια μου Νίκο, Αντώνη και Κατερίνα, τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας κ. Παντελεήμονα, τον Πρωτοσύγκελλο της Μητροπόλεως Αρχιμ. Γεώργιο Χρυσοστόμου, τον Αρχιμ. Αθηναγόρα Μπίρδα, τον Δήμαρχο Δοβρά και το Τοπικό Συμβούλιο του Δ.Δ. Φυτειάς, τους καθηγητές μου, τους κατοίκους της Φυτειάς, τον π. Βασίλειο Χ. Γκαλίτσιο για τις πολύτιμες πληροφορίες, συμβουλές και υποδείξεις, τον Αντώνη Β. Γκαλίτσιο για την πολύτιμη και πολύπλευρη βοήθειά του, τον κ. Χριστόφορο Τριανταφυλλίδη για την καλλιτεχνική επιμέλεια του εξωφύλλου, την κα Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, τις υπευθύνους του Ιστορικού Αρχείου Βέροιας Γιασεμλή Ρίζου, Αλεξάνδρα Λαζάρου και Ολυμπία Μπέτσα, τον κ. Απόστολο Ιωσηφίδη για την καθοριστική συμβολή του στην πραγματοποίηση της έκδοσης, καθώς κι εκείνους που βοήθησαν με διάφορους τρόπους στην ολοκλήρωση του έργου αυτού.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στον Εκπολιτιστικό – Μορφωτικό Σύλλογο Φυτειάς (Ε. Μ. Σ. Φ.), ο οποίος με μεγάλη προθυμία δέχθηκε να προβεί στην έκδοση της παρούσας μελέτης, καθώς και στο Διοικητικό Συμβούλιο και τα μέλη της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων (Τ.Ε.Δ.Κ.) Νομού Ημαθίας, για την οικονομική υποστήριξη. Ευελπιστούμε ότι η προσπάθεια αυτή θα συμβάλλει στην περαιτέρω μελέτη της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής.

Αθανάσιος Γ. Βουδούρης
Φυτειά, 12. 5. 2007

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ - ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ – ΕΙΚΟΝΩΝ – ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Σελίδες	Φωτογραφία – Εικόνα – Έγγραφο
20 - 21	Μαρμάρινες πλάκες στο δάπεδο του ναού
29	Ερείπια του παλαιού χωριού
37	Αντώνιος Σπανός – Πρόκριτος της Μαρούσιας (Αρχείο Αναστασίας Γ. Ταναμπάση)
51	Εκδήλωση στη Μαρούσια (12 Ιουνίου 1983)
66	Έγγραφο του Δασαρχείου Βεροίας
67	Οι τρεις επιτύμβιοι σταυροί
69	Άποψη της τοποθεσίας του χωριού
80	Πιστοποιητικό γεννήσεως–βαπτίσεως Νικολάου Τέγου Σαμαρά (1914)
87	Εξωτερική άποψη του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Νικολάου
88	Οι είσοδοι του ναού
89	Δάπεδο του κυρίως ναού
93	Άποψη του κυρίως ναού
93	Αρχιερατική θεία λειτουργία στη Μαρούσια (12 Ιουνίου 1983)
107	Κάτοψη του κυρίως ναού
108	Επιγραφή 1 (1720 – 1730)
109	Επιγραφή 2 (1850)
109	Επιγραφή 3 (1850)
110	Η Πλατυτέρα στην κόγχη της Αγίας Τραπέζης
111	Η Άκρα Ταπείνωση στην κόγχη της Προθέσεως
112	Το Άγιο Μανδήλιο
113	Ο Ευαγγελισμός
114	Ιεράρχες (Διακονικό)
114	Άγιος Στέφανος και αδιάγνωστος διάκονος – μάρτυρας
115	Όραμα αγίου Πέτρου Αλεξανδρείας
115	Άγιος Κλήμης Αλεξανδρείας
115	Ιησούς Χριστός και Υπεραγία Θεοτόκος (Νάρθηκας)
116	Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος
116	Άγιοι Ιωάννης ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Ελεήμων
117	Οι τρεις Ιεράρχες
118	Άγιοι Αντώνιος ο Βεροιεύς και Αντώνιος ο Μέγας
118	Άγιοι Ευθύμιος και Στυλιανός
118	Άγιοι Μηνάς και Αδιάγνωστος μάρτυρας
118	Άγιοι Διονύσιος ο εν Ολύμπω και Προφήτης Ηλίας

- 119 Αγία Μαρίνα
119 Άγιος Γεώργιος των Ιωαννίνων
119 Αρχάγγελος Μιχαήλ
119 Αρχάγγελος Γαβριήλ
120 Αδιάγνωστος μάρτυρας
120 Άγιοι Παρασκευή και Παντελεήμων
121 Άγιοι Σάββας και Βαρβάρα
121 Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη
122 Θεία Μετάληψη
122 Άγιοι Αικατερίνη και Μερκούριος
123 Άγιοι Θεόδωροι Τήρων και Στρατηλάτης
123 Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός
124 Άγιοι Δημήτριος και Γεώργιος
124 Άγιοι Σπυρίδων και Χαράλαμπος
125 Άγιοι Αθανάσιος και Νικόλαος
125 Φορητή εικόνα αγίου Νικολάου (Ι. Ν. Πρ. Ηλία Ξηρολιβάδου)
126 Λεπτομέρεια από το επιστύλιο και σταυρός του τέμπλου

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΑΝΩ ΛΟΖΙΤΣΙ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Νικόλαος 97

ΒΕΡΟΙΑ

Άγιος Αντώνιος 33 - 39, 90

Άγιος Βλάσιος 97

Άγιος Νικόλαος (του άρχοντος Καλοκρατά) 98

I. Μονή Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) 89, 90

I. Μονή Παναγίας Δοβρά 70, 71

Παναγία Παλαιοφοριτίσσα 97

Χριστός (Μονή Καλοθέτου) 97, 98

Χριστός Παντοκράτορας 97

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Karanlik Kilise 98

Chepelle 21 de Goreme (Κόραμα) 98

Sakli Kilise 98

ΚΑΣΤΟΡΙΑ

Άγιος Νικόλαος Κασνίτζη 98

Ταξιάρχης (Μητρόπολης) 98

ΚΟΥΜΑΡΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Νικόλαος 97

ΝΤΟΥΡΜΑΝΙ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Αθανάσιος 86

ΞΗΡΟΛΙΒΑΔΟ ΗΜΑΘΙΑΣ

Προφήτης Ηλίας 99

ΠΑΛΑΤΙΤΣΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Δημήτριος 86

ΠΑΛΑΤΣΑ ΜΑΝΗΣ

Άγιος Νικόλαος 98

ΠΟΛΥΠΟΤΑΜΟΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

Άγιος Νικόλαος 86

ΣΕΛΙ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος 32

ΤΡΙΠΟΤΑΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Νικόλαος 97

ΦΥΤΕΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Άγιος Αθανάσιος 86, 88

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

(Δεν συμπεριλαμβάνονται τα ονόματα των πινάκων και των ευρετηρίων)

A

Αβδέλλα 31, 31, 41
 Αβέρκιος (ιερέας) 41
 Αγιάννης (χωριό) 28
 Αγ. Ιωάννης (χωριό, επ. Κίτρους) 45
 Αγ. Μαρίνα (χωριό) 71
 Αθανασίου Αναστ. 45, 55, 71
 Ακρίτας (Βλ. Μαζαράκης Κ.)
 Αλή – Πασάς 27, 30, 31, 68
 Αλιάκμονας 38
 Αμπήρος 45
 Ανανίας Μορδοχάη 34, 35, 36, 37, 38, 39, 63
 Αντωνιάδης Ν. 36, 37, 38
 Αξιός (ποταμός) 30
 Αρκουδοχώρι 25, 27, 29, 33, 40, 53, 54, 72
 Άρτεμις (θεά) 5, 25
 Αυσρία 41

B

Βάγιας Ν. 38
 Βακόλας Γ. 38
 Βαλκάνια 27
 Βανάτου (Επαρχία) 41
 Βαρβαρέσος Τ. 38
 Βενετία 90
 Βέρμο 5, 19, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 40, 41, 42, 47, 99
 Βέροια 21, 22, 23, 27, 31, 34, 37, 39, 40, 47, 54, 86, 100

Βερολίνου (Συνθήκη) 41
 Βέρος 30
 Βέρος Π. 38
 Βέρος Τ. 38
 Βεσσαραβία 41
 Βλαζάκης Αν. 48
 Βολάδα 31, 33
 Βουκοβίνα 41
 Βουκουρεστίου (Συνθήκη) 42
 Βουλγαρία 42
 Βύζας Σπ. 46

Γ

Γαβρηλίδης Θ. 25
 Γεωργαλής Δ. 37σ.
 Γεώργιος (ιερέας) 94
 Γεωργίου Ν. 38
 Γιάντιστα χωριό (Αγ. Γεώργιος) 71
 Γιτόπουλος Μ. 53, 72
 Γκαλίτσιος Απ. 46
 Γκαλίτσιος Β. (ιερέας) 18, 41, 46, 48, 60, 62, 67
 Γκαλίτσιος Κ. 71
 Γκαλίτσιου Μ. 71, 72
 Γκαρά Ελ. 22
 Γκίλινας Η. 91
 Γκιλιόπουλος Γ. 51, 91
 Γκολισιάνη 28
 Γουδής Γ. 71, 72
 Γραμματίκοβο 26, 27
 Γρεβενά 20, 30
 Γύμοβο 28

Δ

Δανιήλ (Μητροπολίτης Βεροίας) 23, 24
 Δαρζύλοβο 28
 Δασαρχείο Βεροίας 55, 62, 64
 Δημήτριος 21
 Δημήτρης (από Κοπανό) 22
 Διαβόρνιτσα 23, 25, 28, 36
 Διονύσιος (Μητροπολίτης Βεροίας) 70
 Διχαλεύρι 25, 27
 Δοβρά 5, 27, 33, 43, 44, 70
 Δόλιανη 33, 35, 37
 Δροσινός Ελ. 47, 50
 Δυτική Μακεδονία 27, 30

Ε

Έδεσσα 27
 Ελληνικό Προξενείο 34
 Εμπού – Λουμπούτ 5, 27
 Ε.Μ.Σ.Φ. 13, 18

Ζ

Ζάβορδα (Ι. Μ. Αγ. Νικάνορα) 20
 Ζαφειράκης 99
 Ζαφείρης Απ. 51
 Ζαφείρης Γ. 38
 Ζαφείρης Κ. 52
 Ζεάνας Ντάσος 30, 31
 Ζίκας Α. 45
 Ζιώγαλας Αρ. 46
 Ζιώγαλας Ν. 46
 Ζιώγας Θ. 55
 Ζιώγας Θ. (Ντέντος) 64
 Ζωγιός Αθ. 47
 Ζωγιός Κ. 47

Η

Ηγούμενος Δοβρά 5
 Ημαθία 19, 33, 46, 54, 90

Ήπειρος 21, 27, 30, 41, 99

Θ

Θεόκλητος (Μητροπολίτης Βεροίας) 94
 Θεσσαλία 21, 27, 41
 Θεσσαλονίκη 28
 Θυμιόπουλος Δ. 46

Ι

Ιωάννης Ζωγράφος 21
 Ιωακείμ Γ' (Πατριάρχης Κων/λεως) 40
 Ιωάννινα 21, 27, 99

Κ

Καζαμπάκας Εμμ. 38
 Κάκος Εμμ. 36, 37
 Καλλίπετρα (μονή) 43, 44
 Καλογήρου Εμμ. 47
 Καμπίτογλου Ιω. 38
 Καμπίτογλου Κ. 36
 Κανάκης Στ. 38
 Κανέλλης Αν. 54
 Καραβασίλη (δάσος) 64
 Καραγεωργίου Γ. 38
 Καραγιάννη (οικογένεια) 30, 31
 Καρακωστής Μ. 55
 Καρατάσος 5
 Καρα Τσαούς 22
 Κασίμ Τσελεμπί 22
 Κασσάνδρα (χερσόνησος) 30
 Κατερίνη 45
 Κατρανίτσα 26
 Κατσίγαρης (καπετάνιος) 42
 Κάτω Βέρμιο (Βλ. Σέλι)
 Κελεπούρης Γ. 38
 Κερκίνη (όρος) 30
 Κίκας (Παπαγιάννης) Ιω. 38
 Κίτρος 45

Κόγιας Νικ. 37, 38
 Κοζάνη 20
 Κοκοτέος Τ. 38
 Κοπανός 22, 28
 Κουμαριά 19, 33, 35, 40, 41, 45
 Κουμπουλής Β. 64
 Κουρκούτας 55
 Κουτσούφλιανη 25, 26, 28
 Κυρατσής Αν. (ιερέας) 48
 Κωνσταντινούπολη 28
 Κωνστάντιος Ισαακίδης (Μητροπ.
 Βεροίας) 32, 41
 Κωστοχώρι 19, 27, 40, 48, 60

Λ

Λανίτης Ν. 54
 Λημμαυρής Ν. 68
 Λιάκος Σ. 26
 Λιόλιος Ν. (ιερέας) 72
 Λιούλιας Τ. 38
 Λοζίτσι 28
 Λούκας (καπετάνιος) 44
 Λουκάς Πετρίδης (Μητροπ. Βεροίας)
 34, 35, 36, 38, 39
 Λυκογιάννη (Λυκοβίστα) 23, 24, 71
 Λύχνας Κ. 50

Μ

Μαζαράκης Κ. (Ακρίτας) 34, 42
 Μακεδονία 20, 30, 34, 41, 54
 Μαλούτας Θ. 37
 Μαργαρίτης Δ. 68
 Μαρμαρά Κ. 71
 Μαρμαράς Α. Αθ. (ιερέας) 17, 46, 47,
 48, 51, 52, 91
 Μαρμαράς Θ. Αθ. 42, 71
 Μαρούσια Ι. Πασχαλίτσα 26, 70
 Μαρουσιωτών Σύλλογος 46, 47, 48, 50
 Μαρούσι (Αττικής) 25
 Μαυροβούνιο 42

Μέγα Ρέμα 28
 Μέλιο (πρεσβυτέρα) 94
 Μησιάκας Μ. 45
 Μητρόπολη Θεσσαλονίκης 36, 39
 Μίδας 5
 Μιλιόπουλος Ι. 36
 Μοναστήρι 70
 Μορδοχάη (Βλ. Ανανίας Μορδοχάη)
 Μουσταφά Τσαούς 22
 Μπαδραλέξης (ή Μπαρδαλέξης) 30,
 32, 33
 Μπατσαράς Π. 89σ.
 Μπέλλες (όρος) 30
 Μπεσίνας Αθ. 19
 Μπουρντάνου (δάσος) 64

Ν

Ναός Αγίου Αντωνίου Βεροίας 33, 35,
 36, 38, 39, 90
 Ναός Απ. Πέτρου και Παύλου Σελίου
 32, 42
 Ναός Παναγίας Σελίου 42
 Ναούμ Π. 30, 31
 Νάουσα 26, 27, 31, 33, 34, 40, 70, 99
 Νεοχώρι 28
 Νικολαΐδης Ν. 46, 47
 Νικόλας (ιερέας) 42
 Νικολόπουλος Ν. 51
 Νομαρχία Θεσσαλονίκης 36, 37
 Ντατσολίδη Π. 64
 Ντόκας Αν. 46
 Ντουρμάνι 28, 86

Ξ

Ξηρολίβαδο 28, 33, 35, 40, 41, 72

Ο

Οικουμενικό Πατριαρχείο 36
 Όσλιανη 36

Π

Παλατίτσια (χωριό) 45
 Παλιόμυλος 19
 Παναγία Δοβρά (Βλ. Δοβρά)
 Παναγιώτης 21
 Παπά – Αθανάσιος 33
 Παπαγιάννης Ι. (Βλ. Κίκας –
 Παπαγιάννης Ιω.)
 Παπαδόπουλος Ν. 26
 Πασβάτης Ν. 45
 Πατριδα (Βλ. Τουρκοχώρι)
 Παύλος Γιαννικόπουλος (Μητροπ.
 Βεροίας) 47, 48
 Πέγιος Αν. 55
 Πέγιος Δ. 46, 91
 Περγίτης Γ. 38
 Περηφανόπουλος Αν. 55
 Περηφανοπούλου Δ. 91
 Περιβόλι (χωριό) 30, 31, 41
 Περισιόρι 26, 54
 Πινακίδης Ν. 48
 Πίνδος 41
 Πλαταρίδης Δ. 25, 27, 33, 70
 Πολιθάρης Στ. 95
 Πορόια 30

Ρ

Ράικο 33
 Ραφτόπουλος Αν. 51, 91
 Ραφτόπουλος Εμμ. 46
 Ραφτόπουλος Θ. 51
 Ριζώματα (χωριό) 19
 Ρουμανία 41
 Ρωσία 41

Σ

Σακελαρίδης Ι. 35, 36
 Σαμαρίνα 30, 31, 41
 Σαρακατσάνοι 34, 42

Σβαρόνδπουλος Στ. 47, 48
 Σερβία 42
 Σερεμέτας Τζ. 50
 Σέλι 19, 25, 27, 28, 31 – 35, 40 – 43, 54,
 60, 63, 90
 Σεφαρίκας Δ. 38
 Σιορ – Μανωλάκης Αν. 37, 38
 Σιορ – Μανωλάκης Ιω. 37
 Στουγιαννάκης Ε. 25, 27
 Σκοτίνα 25, 26, 27, 31, 32, 33, 54
 Σμίξη 30, 31, 41
 Σμυρλής Αν. 38
 Σούμπουρος Γ. 38
 Σπανός Αν. 36, 37, 38
 Σπανός Ν. 45
 Σταύρος (ιερέας) 43, 44
 Στέργιος (ρουμανίζων) 34
 Στεργίου 48
 Στογιαννόπουλος Αν. 64
 Στογιάννος Γρ. 46
 Σχοινάς Ν. 33
 Σωτηρίου (Αφοι) 64

Τ

Τάκης Α. 38
 Ταναμπάση Αν. 37σ.
 Ταξιαρχόπουλος Γ. 47, 50
 Τζίμας Α. 32, 43
 Τζίμπουλας Αν. 46
 Τζίμπουλας Κ. 46
 Τζίμπουλας Ν. 46
 Τζίμπουλας Στ. 55
 Τότσκα Αθ. 51σ
 Τότσκας Αν. 46
 Τότσκας Κ. 51σ
 Τουρκοχώρι 23, 28, 44, 71
 Τουρμπάλης Γ. 39
 Τρανσυλβανία 41
 Τράπεζα Αθηνών 38
 Τρίκαλα 91
 Τρίλοφος 23, 36
 Τσαρτζάνης 33

Τσελέπης Ν. 22
 Τσέος Αν. 51
 Τσέος Αρ. 46
 Τσιαπαλάμας Στ. 99
 Τσικερδάνος Αθ. 47, 48, 49
 Τσικερδάνος Αρ. 64, 66, 72
 Τσικερδάνου Αικ. 64
 Τσικερδάνου Φ. 60, 61, 62, 64
 Τσιούπελης Αν. 37, 38
 Τσιράκογλου Θ. 35
 Τσίτση (Αφοί) 34
 Τσίγλας 48
 Τσόρονοβο 19, 23, 25, 27, 29, 33, 54, 55,
 71, 72
 Τσούκας Αν. 92

Φ

Φέτιστα 26
 Φούρκα 26
 Φυτειά 11, 23, 25, 40, 48, 50 – 55, 61
 – 64, 71, 89, 91, 92

Χ

Χανανίας (Βλ. Ανανίας Μορδοχάη)
 Χανδές Π. 70, 71
 Χατζηγώγος Απ. 34
 Χατζηκοκοτέος Ν. 38
 Χατζηχειμώνας 99
 Χιονίδης Γ. 15, 16, 17, 48, 86
 Χουρσίτ Πασάς 28
 Χοχλιούρου Ν. 47
 Χριστοδούλου Αν. 92
 Χωροπάνι (Στενήμαχος) 25, 33

Ψ

Ψωψίκα Αφρ. 64

Σαν στέμμα πολυποίκιλτο
σου Βερμίου τη ράχη
στολίδι ποθεινότατο
σου Μίδα την αυλή,
φαντάζεις δώρο ουράνιο
Αρτέμιδος παλάτι
και του Αϊ - Νικόλα σου
πολύτιμο θρονί.